

Під час організації самоосвітньої діяльності педагог опосередковано спрямовує свою роботу на розвиток у студентів орієнтації на успіх, бо вона сприяє формуванню вольових рис особистості; почуттів особистої гідності; мотивації навчання, що позитивно впливає на успішність у самореалізації; впевненість у своїх силах.

Висновки... Проблема самоосвіти і самовиховання майбутнього педагога за своїм змістом є багатоплановою, її вивчення потребує систематизації різноманітних аспектів самовдосконалення особистості студента.

Велику допомогу в цьому плані надають інноваційні технології навчання, що ґрунтуються на інформаційно-комунікативних технічних засобах

Отже, самовиховання – це один із різновидів людської діяльності, важка робота над собою. Її ефективність залежить насамперед від цілеспрямованості людини, наявності у неї стійкої мотивації, позитивних установок, правильного вибору методів самовдосконалення, систематичності зусиль і постійного самоконтролю. Без самовиховання неможливе досягнення успіху в навчанні, педагогічній діяльності, сімейних стосунках і в житті загалом.

Література

1. Вайнола Р.Х. Особливості професійної підготовки майбутнього педагога в контексті особистісного підходу / Р.Х. Вайнола // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: Зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. – Випуск 4. – С.55-61.
2. Кочетов А.И. Как заниматься самовоспитанием / А.И. Кочетов. – Минск, Высшая школа, 1991. – 360 с.
3. Лозовой В.А. Самовоспитание личности: философско-социологический анализ / В.А. Лозовой. – Х. : Основа. – 1991. – 207 с.
4. Осипов П.Н. Стимулирование самовоспитания учащихся / П.Н. Осипов. – Казань: Карпол, 1997. – С. 82-110.
5. Пермінова Л. Використання мультимедійних ресурсів у процесі проведення уроку / Метод. рекомендації. – Херсон: РІПО, 207. – 68 с.
6. Сохань Л.В. Життєва компетентність особистості / Л.В. Сохань, Г.М. Несен, І.Г. Єрмаков. – Міністерство освіти і науки України. Науково-методичний центр середньої освіти. – К. : «Богдана», – 2003. – 517 с.

Анотація

У даній статті розглядається роль самовиховання для процесу професійної підготовки майбутніх учителів та успішної професійної діяльності. Розглядаються шляхи досягнення самовдосконалення як основи для програми самовиховання й саморозвитку. Визначається роль комп'ютерних засобів навчання для даного процесу.

Аннотация

В данной статье рассматривается роль самовоспитания для процесса профессиональной подготовки будущих учителей и успешной профессиональной деятельности. Рассматриваются пути достижения самосовершенствования как основы для программы самовоспитания и саморазвития. Определяется роль компьютерных средств обучения для данного процесса.

Summary

This article examines the role of self to the process of training future teachers and successful professional. The ways to achieve self-improvement as a basis for a program of self-education and self-development. The role of computer tools for studying this process.

Ключові слова: самовиховання, саморозвиток, професійна діяльність, особистісно-орієнтовані технології навчання, професійна підготовка, комп'ютерні засоби навчання.

Ключевые слова: самовоспитания, саморазвитие, профессиональная деятельность, личностно-ориентированные технологии обучения, профессиональная подготовка, компьютерные средства обучения.

Key words: self-education, self-development, professional, personality-oriented technology education, vocational training, computer training tools.

Подано до редакції 23.09.13.

УДК 378.134.111

© 2013

Кашпур Т.О.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТЬОГО ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА ДО ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Процеси, що відбуваються в соціально-політичному, економічному і духовному житті нашого суспільства, зміни на ринку праці, підвищення суспільних вимог до рівня професіоналізму та конкурентоспроможності майбутнього фахівця спонукають до вирішення актуальної проблеми сучасної системи професійної освіти, пов'язаної з формуванням особистості працівника, його діяльності в умовах ринкової економіки. Тому сьогодні головним завданням навчальних закладів системи професійно-технічної освіти – є професійна підготовка кваліфікованих робітничих кадрів для різних галузей промисловості, сільського господарства, сфери обслуговування.

Успішно вирішувати проблеми виховання майбутніх робітників і молодших спеціалістів в системі професійно-технічної освіти здатна нова генерація інженерно-педагогічних працівників, які усвідомлюють значення професійного виховання на нинішньому етапі розвитку суспільства, які відповідно підготовлені до виховної діяльності в нових умовах функціонування професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ). Важливими складовими, що необхідні майбутньому інженеру-педагогу для здійснення виховної діяльності з учнями ПТНЗ, є: професійна спрямованість на виховну діяльність у системі професійно-технічної освіти; професійні уміння реалізації виховної функції інженера-педагога, що формуються на базі набутих знань теорії та методики виховної роботи у ПТНЗ; професійно важливі якості інженера-педагога, що мають забезпечити успіх виконання майбутнім інженером-педагогом виховної функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Існуюча джерельна база з проблеми підготовки майбутнього інженера-педагога до виховної діяльності в закладах профтехосвіти ґрунтується на психолого-педагогічних особливостях виховної діяльності педагога (О. Дубасенюк, Н. Мойсеюк, В. Сластьонін, М. Сметанський, Г. Троцько); загальних питаннях теорії та практики виховної роботи (А. Алексюк, Ю. Бабанський, М. Болдирев, П. Гальперин, А. Капська, Б. Кобзарь, О. Кондратюк, А. Макаренко, Н. Мойсеюк, Н. Ничкало, М. Стельмахович, Б. Ступарик, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, В. Ягупов та ін.); на провідній ролі виховної діяльності інженера-педагога в процесі формування й розвитку особистості учня ПТНЗ (А. Бойко, Б. Брилін, Г. Васянович, С. Вітвицька, С. Карпенчук, О. Киричук, Ю. Руденко, Г. Тарасенко та ін.); на ідеях і висновках щодо модернізації освіти в Україні й становлення інженерно-педагогічної освіти.

Формулювання цілей статті... Метою статті є висвітлення процесу підготовки майбутніх інженерів-педагогів до виховної діяльності у ПТНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження... Важливим елементом професійної підготовки, який забезпечує ефективність дидактичного процесу – професійно-педагогічна культура викладача, рівень його готовності до практичного втілення своїх знань у навчально-виховний процес, ступінь виявлення в його діяльності рис організатора, вихователя. Основним моментом інженерно-педагогічної освіти є розвиток комплексу здібностей майбутнього інженера-педагога, перш за все в рамках функціональної моделі інженерно-педагогічної діяльності. Розвиток здібностей досягається не тільки прямим шляхом, а й загально-педагогічним впливом, де все оточуюче освітнє середовище стимулює, ініціює самопізнання, самоактуалізацію, саморозвиток. Знання й уміння не накладаються на учня як на об'єкт навчання, а усвідомлюються як умови і засоби досягнення успіху в навчанні, житті та професійній діяльності, тим самим трансформуючись в професійно важливі здібності та особистісні якості [1, с. 171].

Останнім часом освітні інтеграційні процеси, нові умови життя ставлять перед ПТНЗ завдання підготовки молодого спеціаліста, здатного до повноцінної діяльності в соціумі, адаптації в ньому. Разом з тим, зазначимо, що в сучасних умовах виховний процес у ПТНЗ характеризується й низкою невирішених завдань: утратою виховних орієнтирів; пасивною участю учнів у виховному процесі. Усе це підвищує вимоги до навчально-виховної діяльності в ПТНЗ, передбачає розробку й удосконалення технологій управління виховним процесом і виховною діяльністю. Головною метою навчально-виховної роботи в ПТНЗ повинно стати позитивне ставлення особистості до обраної професії, до навчальної дисципліни, до вільного часу як важливого суспільно-культурного акту, який сприяє формуванню загальнолюдської моральної цінності; формування життєздатної, соціально стійкої особистості, здатної в нових соціально-економічних умовах робити значний внесок у зміцнення могутності України, перетворення українського суспільства, здатної самовдосконалюватися й реалізуватися в спілкуванні з іншими людьми [6].

Зауважимо, що при правильно організованому виховному процесі учень стає суб'єктом педагогічної діяльності, її активним учасником. Суб'єкт-суб'єктні взаємини дають учневі можливість самовдосконалюватися й самостверджуватися. Учень повинен берегти кожну хвилину спілкування в учнівському середовищі, постійно готувати себе до успішної життєвої самореалізації.

Сьогодні до молодого фахівця XXI століття висуваються такі вимоги:

- готовність в умовах розвитку науки й соціальної практики, що змінюється, до переоцінки накопиченого досвіду, аналізу своїх можливостей, уміння набувати нових знань, використовуючи сучасні інформаційні освітні технології;
- психолого-педагогічна готовність до зміни виду й характеру своєї професійної діяльності, роботи над міждисциплінарними проектами; здатність на науковій основі організувати свою працю, володіння комп'ютерними методами збору, зберігання й обробки (редагування) інформації, що застосовуються у сфері його професійної діяльності;
- уміння бути всебічно розвиненим професіоналом з нестандартним мисленням, який би мав широким кругозором; готовність бути суспільно активним, духовно, морально й професійно підготовленим до роботи за обраною спеціальністю;

- готовність об'єктивно оцінювати свої здібності на ринку праці, вільно змінювати спеціалізацію в межах певного напрямку; психологічна підготовленість до побудови міжособистісних взаємин, повага до думки інших, бути толерантним, здатним знаходити вихід із складної виробничої й побутової конфліктної ситуації;

- відповідальність перед суспільством, сім'єю, колективом і, звичайно, перед самим собою [3; 4].

Отже, у світлі нових завдань зростають вимоги до рівня культури й організації педагогічної праці інженера-педагога, дотримання ним принципів і норм професійної етики, підвищення, свого теоретико-методичного рівня, спеціально-професійної кваліфікації та педагогічної майстерності

Унаслідок підготовки до виховної діяльності у майбутніх інженерів-педагогів повинна виникнути потреба здійснювати виховний вплив на іншу людину, і цю потребу буде спрямовано на подальшу виховну діяльність та діяльність щодо самовдосконалення та самовиховання. З цього випливає, що процес професійного виховання майбутніх інженерів-педагогів має перейти у внутрішню потребу самовиховання – до свідомої, планомірної, систематичної роботи над собою з метою вдосконалення або формування професійно важливих якостей, необхідних для здійснення виховної діяльності в умовах ПТНЗ. Система підготовки майбутніх інженерів-педагогів повинна стати базовою для виникнення прагнення до саморозвитку, досягнення вершин професійної майстерності у сфері виховання учнів ПТНЗ. Це прагнення повинно бути сформовано у процесі внутрішньої діяльності особистості, коли виникають психічні механізми, процеси, стани тощо.

Підготовка викладачів повинна бути спрямована таким чином, щоб реалізовувались дві найважливіші вимоги до особистості фахівця: бути висококваліфікованим інженером і справжнім професійним педагогом. При цьому інженерна та педагогічна освіти повинні бути взаємно проникними. Інженер повинен уміти дивитися на свою справу очима педагога, а педагог – очима інженера. Професійна діяльність інженера-педагога як сукупність дій і операцій, що реалізуються відповідними групами умінь, була предметом наукового дослідження Е.Ф. Зеєра. Вчений виокремив функції, які інженер-педагог реалізує у процесі діяльності: функції-цілі: навчальна, виховна і розвиваюча, і функції-операції: методична, виробничо-технічна, організаторська і діагностична [2, с. 42].

Таким чином, специфічні, на перший погляд, дії інженера-педагога слід розглядати у межах проектного (проведення розрахунково-аналітичних робіт), конструктивного (нескладне ремонтування та підготовка до навчального процесу виробничого обладнання, підготовка виробничо-технічної документації, виконання робітничих операцій) та організаторського (керівництво технічною творчістю учнів) компонентів педагогічної системи. Але ж специфіка змісту, методики викладання виробничого навчання та дисциплін профтехциклу суттєво відрізняє рівень професійної підготовки інженерів-педагогів від шкільних учителів, викладачів загальноосвітнього циклу ПТУ. Оскільки, у порівнянні з учителем загальноосвітньої школи, інженер-педагог повинен викладати велику кількість навчальних предметів, то головним принципом при його навчанні у ВНЗ повинен бути і є принцип педагогічної спрямованості викладання загальнотехнічних та інженерних дисциплін. Тобто, професійно-педагогічна діяльність інженера-педагога за своєю суттю є педагогічною, однак вимагає специфічних інженерних знань та практичних умінь. Ці умови детермінують вимогам до професійно необхідних якостей інженера-педагога, а також до його особистості. Однак інженер-педагог суттєво відрізняється за кваліфікацією як від інженера, так і від вчителя. Тому гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний та організаційний компоненти ставлять професійно-педагогічну діяльність майбутнього інженера-педагога в один ряд з професійно-педагогічною діяльністю вчителя загальноосвітньої школи, а робітнича кваліфікація споріднює його з кваліфікованим робітником промислового підприємства.

Гностичний компонент для інженера-педагога характеризується здобуттям нових знань у галузі навчальної дисципліни, процесів педагогічного спілкування, засобів викладання та виховання, а також засвоєнням нової інформації про психологічні особливості учнів та перетворення її для досягнення мети професійної освіти.

Проектувальний компонент для інженерно-педагогічних працівників реалізується через складання перспективно-тематичних планів, прогнозування можливої поведінки учнів у незвичайних ситуаціях, передбачення труднощів учнів при вивченні окремих розділів дисципліни, планування заходів виховання та зняття емоційної напруженості у стосунках з навчальною групою.

Конструктивний компонент здійснюється при відборі навчального матеріалу для наступного уроку, розробленні раціональної структури уроку, моделюванні можливих варіантів майбутнього педагогічного спілкування з групою, врахуванні психологічних особливостей учнів при побудові уроку та виховного процесу, матеріально-технічному та дидактичному забезпеченні уроку, участі у педагогічних радах тощо.

Комунікативний компонент більш за все реалізується у виховному процесі і характеризується здійсненням цілеспрямованих особистих контактів з учнями, зацікавленням їх майбутньою діяльністю, встановленням доцільних стосунків між учнями, педагогом і учнями, прагненням викликати емоційний відгук учнів активізацію їх роботи, побудову індивідуального стилю спілкування з учнями, враховуючи власні позитивні якості та недоліки.

Організаційний компонент діяльності інженера-педагога в умовах профтехучилища можна проілюструвати проведенням занять теоретичного та виробничого навчання, позаурочними виховними заняттями, організацією

екскурсій та позанавчальних заходів, роботи учнів на різних етапах уроку, стосунків та педагогічного спілкування на уроці, самостійної роботи учнів з урахуванням їх індивідуальних особливостей, а також власної діяльності при підготовці до уроку та його проведенні.

Зазначені функціональні компоненти знаходяться у взаємозв'язку та властиві усім, хто бере участь у навчально-виховному процесі.

Метою професійної підготовки інженерів-педагогів до виховної роботи у ПТНЗ є ідеальна модель кваліфікованого, професійно мобільного, конкурентноспроможного робітника. Основними професійно значущими якостями особистості майбутнього робітника є творчість, відповідальність за результати праці, активність, допитливість, ініціативність, самостійність, системність в праці, самостійний перенос знань і умінь до нової ситуації. Система вимог виконання інженером-педагогом обов'язків вихователя подана у професіограмі інженера-педагога. Серед них: вимоги до якостей та властивостей особистості інженера-педагога, вимоги до знань, умінь і навичок, якими для успішної реалізації виховної функції повинен володіти інженерно-педагогічний працівник [5]. Окрім інтеграції технічної, психолого-педагогічної підготовки, інженер-педагог повинен мати поліфункціональну професійно-педагогічну підготовку, тобто готуватися і як майстер виробничого навчання, і як викладач дисциплін профтехциклу (спеціальних і загальнотехнічних), і як керівник гуртка технічної творчості. При цьому на усіх цих посадах він повинен бути вихователем, розуміти стратегію виховання професіонала і громадянина. Тобто незалежно від поточних ситуацій та функцій, які він виконує, інженер-педагог повинен мати педагогічний інтерес. Й інтерес до педагогічної професії, схильність займатися нею, усвідомлення здібностей і характеру, що відповідають професії, Н.В. Кузьміна називає найважливішою ознакою спрямованості на педагогічну діяльність, яка характеризується інтересами, нахилами, переконаннями і ідеалами особистості [5, с.16]. Цю думку розвиває Н.Г. Ничкало і вказує, що професійний інтерес виникає і розвивається у процесі діяльності, і, як наслідок цього, – цілеспрямована діяльність особистості є однією з важливих її ознак [7].

Таким чином, рівень виховної діяльності майбутнього інженера-педагога у ПТНЗ залежить від рівня розвитку професійно важливих нахилів і здібностей. Процес підготовки майбутніх інженерів-педагогів до такої діяльності необхідно спрямовувати на розвиток відповідних здібностей із подальшою діагностикою.

Ґрунтуючись на зазначених поглядах науковців, професійно-педагогічну спрямованість майбутніх інженерів-педагогів на виховну діяльність в професійно-технічних навчальних закладах визначаємо як комплекс соціально значущих мотивів на здійснення виховної діяльності у закладах системи професійно-технічної освіти, при сформованому інтересі до взаємодії з вихованцями, наявності нахилів та бажань реалізовувати виховну функцію інженера-педагога в умовах ПТНЗ.

Перспективи розвитку таких професійних якостей, як вміння знати і розуміти студентів, адекватно оцінювати їхні особистісні якості та індивідуальний потенціал, творчість, відповідальність, активність, системність в праці, ініціативність та самостійність, у змозі забезпечити ПТНЗ підготовленими до виховної роботи з учнями інженерно-педагогічними кадрами.

Висновки... При здійсненні виховної діяльності майбутньому інженеру-педагогу необхідна інтеграція фундаментальних знань з загально-технічних, спеціальних дисциплін та знань з психолого-педагогічних дисциплін. Опанування студентами фундаментальних цінностей пізнання науки, культури, творчості, професії повинно стати пріоритетним напрямком розвитку вищої освіти. Якщо сам інженер-педагог не буде досконало володіти знаннями та умінями з професії, він не зможе сформувати відповідні професійно-важливі якості, він не зможе реалізувати професійне виховання учнів у ПТНЗ. Виховна робота із учнями ПТНЗ є органічною складовою процесу якісної професійної підготовки інженера-педагога. Її метаполягає у створенні в навчальному закладі профтехосвіти соціовиховного простору, який активно сприятиме формуванню громадянської позиції учнів, їх позитивних культурно-ціннісних орієнтацій, особово-ціннісного відношення до освіти, збереження і примноження традицій навчального закладу, вироблення умінь конструктивної поведінки в сфері діяльності і на ринку праці.

Література

1. Васильев И. Б. Теоретико-методические основы профессионального воспитания / И. Б. Васильев // Професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. – Х., 2001. – № 1(13). – С. 68-91.
2. Зеер Е. Ф. Профессиональное становление личности инженера-педагога / Е.Ф. Зеер. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1988. – 118 с.
3. Кашпур Т.О. Професійне виховання як головна особливість виховної системи в професійно-технічному навчальному закладі / Т.О. Кашпур // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 9 (172). – С. 138-143.
4. Кашпур Т.О. Теоретичні основи виховної системи професійно-технічного навчального закладу, її компоненти та головні риси / Т.О. Кашпур // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2009. – №23 (186). – С. 257-264.
5. Кузьміна Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьміна. – М. : Высш. шк., 1990. – 199 с.
6. Макаренко О. А. Аналіз постановки цілей в сучасних концепціях виховання / О.А. Макаренко // Професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журн. – № 1(13). – Х., 2001. – С. 55-67

7. Ничкало Н. Г. Перспективи розвитку професійної освіти і проблеми підготовки педагогів нової генерації / Н. Г. Ничкало // Педагог професійної школи : зб. наук. пр. / редкол. : Н. Г. Ничкало (голова), І. А. Зязюн, О. І. Щербак (заступник голови) та ін. ; упоряд. Н. Г. Ничкало, О. І. Щербак. – К. : Наук. світ, 2003. – Вип. V. – 281 с. – С. 4-12.

Анотація

У статті розглядається проблема професійної підготовки інженерів-педагогів до виховної діяльності у професійно-технічних навчальних закладах. Пridіляється увага діям інженера-педагога у межах компонентів педагогічної системи.

Аннотация

В статье рассматривается проблема профессиональной подготовки инженера-педагога к воспитательной деятельности в профессионально-технических учебных заведениях. Уделяется внимание действиям инженера-педагога в пределах компонентов педагогической системы.

Summary

The article focuses on proving of engineer-pedagogy professional training to educational activity in vocational schools are analyzed. The attention to engineer-pedagogy actions in the range of pedagogical system components is given.

Ключові слова: інженер-педагог, професійно-технічні навчальні заклади, виховний процес, професійна підготовка, педагогічна система, компоненти педагогічної системи.

Ключевые слова: инженер-педагог, профессионально-технические учебные заведения, воспитательный процесс, профессиональная подготовка, педагогическая система, компоненты педагогической системы

Key words: engineer-educator, vocational institutions, educational activity, vocational training, educational system, component teaching system.

Подано до редакції 11.10.13.

УДК 371.132

© 2013

Клочко А. О.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема інтегрованої освіти становить значний інтерес для багатьох наук, що вимагає серйозних наукових досліджень. Важливим завданням є визначення переваг інтегративної фахової підготовки, оскільки в процесі інтегрованого навчання створюється можливість для вибору кожним студентом своєї освітньої траєкторії, і як наслідок виховання майбутнього фахівця-професіонала, затребуваного на сучасному ринку праці. Навчальний процес, побудований на інтегративній основі, можливий з урахуванням виділених педагогічних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Проблему інтеграції знань на міждисциплінарному, філософському й педагогічному рівнях вивчали І. Бех, С. Гончаренко, І. Іванчук, Б. Кедров, Н. Кузьменко, Б. Новик, О. Савченко, О. Спіркін, Р. Мустафіна; основні положення теорії міжпредметних зв'язків у цілісному процесі навчання були об'єктом дослідження І. Волощука, Н. Лошкарьової, В. Максимової, В. Федорової. Загалом же ця проблематика досліджувалася в дисертаційних працях Р. Гуревича, І. Козловської, О. Левчука, Л. Медведєва, Ю. Сьоміна, Т. Тарасової, О. Тимошенко, М. Чапаєв, О. Яніна та ін.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у визначенні ефективних умов підготовки студентів – майбутніх учителів початкових класів, до реалізації інтегративного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження... Зазначена мета зумовила постановку певних завдань дослідження, а саме: визначення дефініцій "інтеграція" та "педагогічна умова"; виокремлення педагогічних умов, реалізація яких може позитивно вплинути на досліджуваний нами феномен. Аналіз наукової педагогічної літератури дозволив з'ясувати багатогранність понять "інтеграція" та "умова".

Дефініція "умова" у різних джерелах потрактовано як: необхідна обставина, від якої залежить здійснення чого-небудь [1, с. 1256]; правила, визначені в якійсь галузі життєдіяльності; обстановку, у якій щось відбувається; вимогу, з якої треба виходити [6, с. 776]; сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливають на розвиток конкретного психічного явища [9, с. 206]. Під педагогічними умовами розуміють сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів і виховного середовища [2, с. 33]; умови, в яких ефективно відбувається процес навчання [11, с. 39]. Л. Сподін зазначає, що педагогічні умови завжди підпорядковані зовнішнім і внутрішнім чинникам. До зовнішніх він відносить особливості організації навчально-виховного процесу; зміст навчального матеріалу; побудову міжособистісної взаємодії учасників навчання тощо, до внутрішніх – рівень професійної мотивації студентів; їхня потреба у самовдосконаленні; їхні нахили, уподобання, зацікавленість у професійному становленні тощо [9, с. 64].